

Odešel Václav Skuhravý, entomolog světového jména

V pátek 6. dubna 2018 jsme se rozloučili s naším milým a všemi oblíbeným kolegou RNDr. Václavem Skuhravým, CSc., který stál před více než 60 lety u zrodu Entomologického ústavu tehdejší Československé akademie věd a po celý svůj život vytvářel svorník mezi základním a aplikovaným výzkumem hmyzu u nás.

Václav Skuhravý se narodil 1. dubna 1928 v Kadově u Blatné v okrese Strakonice (viz také Živa 2008, 2: XXIII). Říkával, že to byl aprílový žert, protože rodiče očekávali dceru. Je ironií osudu, že skončil právě v den svých 90. narozenin. Václav po pětiletém pobytu ve vesnické trojtřídce chodil v letech 1939–47 do Reálného gymnázia v Příbrami. Již tehdy se zajímal o přírodopis přednášený prof. Janem Martinovským a o prázdninách navštěvoval Hydrobiologickou stanici u hráze rybníka Velký Pálenec u vesnice Vrbeno, kde tehdy pobývaly výrazné osobnosti české biologie – Karel Schäferna, Bohuslav Fott, Walter Černý a zejména Julius Komárek, který ho přivedl k entomologii. Na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, po studiích zoologie, botaniky a zeměpisu pak získal v r. 1951 doktorát přírodních věd za práci o bekyni mnišce (*Lymantria monacha*), obávaném škůdci lesních porostů, a následně se stal asistentem prof. Komárka v Ústavu všeobecné a pokusné zoologie UK.

Václav Skuhravý byl posledním žijícím entomologem, který stál v r. 1954 u zrodu prvního samostatného entomologického vědeckého pracoviště v naší republice, En-

tomologické laboratoře ČSAV. Tato laboratoř se záhy transformovala v Entomologický ústav (ENTÚ) ČSAV, dodnes existující jako součást Biologického centra AV ČR v Českých Budějovicích. Od počátku se výrazně podílel na vytváření vědecké koncepce ústavu, v němž vybudoval a po řadu let vedl ekologické oddělení, a do r. 2004, tedy plných 50 let, byl jeho prominentním vědeckým pracovníkem. Ve výzkumu hmyzu pokračoval i po ukončení pracovního poměru. Spolupracoval zejména se svou manželkou, RNDr. Marcelou Skuhravou, CSc. (Živa 2014, 3: LVII–LVIII), na faunistickém výzkumu její „srdeční“ skupiny hmy-

zu – bejlmorok střední a jižní Evropy a střední Sibiře, které byly díky jejich úsilí nejlépe probádány v celé této oblasti. Od r. 1955 během terénních sběrů osobně navštívili 2 000 lokalit a publikovali 150 většinou rozsáhlých (o 100 až 200 stranách) příspěvků k této tematice.

V Entomologickém ústavu se V. Skuhravý zabýval především studiem hmyzích společenstev polních a lesních kultur a v této problematice byl neobyčejně produktivní. Uveřejnil sám nebo se spoluautory 17 knižních publikací a 370 vědeckých prací z oblasti aplikované zemědělské a lesnické entomologie a ekologie. Velmi rozsáhlá byla i jeho popularizační činnost, odhadem zveřejnil přes 200 populárně-vědeckých článků. Mimo jiné je i autorem knihy o rozvoji a současném stavu entomologie u nás, a to včetně zásluh Jára Cimrmana (Historie a současnost entomologie v Česku, ČTZ, Praha 2008). Dvanáct let působil jako člen redakční rady časopisu Vesmír, 12 let v Živě (1960–72) a více než 20 let v časopise Agrochemie. Byl také editorem mezinárodního vědeckého časopisu Zeitschrift für angewandte Entomologie. Pro Živu připravil téměř 60 příspěvků, jak odborných entomologických článků, tak recenzí nebo výročních medailonů. První článek v Živě mu vyšel v r. 1954 a aktivním autorem zůstal až do r. 2017.

První oblastí, v níž Václav zanechal nezapomenutelnou stopu, je lesnická entomologie. V ní navazoval na učení svého mentora, prof. Komárka. Důrazně propagoval moderní přístupy v entomologickém výzkumu lesních škůdců, jmenovitě bekyně mnišce a obaleče modřínového (*Zeiraphera griseana*). Byl u zavádění feromonových lapáků při sledování výskytu a gradací lesních škůdců v 70. a 80. letech minulého stol., tedy v době, kdy tato oblast chemické ekologie zaznamenávala ve světě neobyčejný rozmach. Díky Václavu Skuhravému a jeho spolupráci s kolegy z Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti (VÚLHM) Zbraslav-Strnady a Ústavu organické chemie a biochemie (ÚOCHB) ČSAV jsme nástup těchto progresivních metod nepromeškali. Výzkum na rozsáhlém území republiky vyústil v zjištění zcela nových a překvapivých ekologických dat o bekyni mnišce, na jejichž základě byla v r. 1979 metoda feromonových lapáků zavedena jako povinná při monitorování výskytu mnišky na celém území Čech a Moravy.

My, kteří jsme měli příležitost pracovat v týmu jím vedeném při terénním výzkumu gradace obaleče modřínového v Krkonoších, Jizerských horách a v Krušných horách na konci 70. let, jsme obdivovali jeho činorodost, organizační talent a schopnosti využívat zkušeností pozvaných zahraničních kolegů, s nimiž udržoval i za totality pracovní kontakty a jejichž pracoviště prvně navštívil při studijním pobytu v r. 1957 v Německu, a to v Hamburku,

1 Manželé Václav a Marcela Skuhraví u Chalupské slati na Šumavě,

14. června 2016. Foto P. Skuhravý

2 Samička bejlmorky sedlové (*Haplodiplosis marginata*), vážného škůdce obilnin. Studiu bejlmorok se Václav Skuhravý s manželkou intenzivně věnovali několik desítek let. Orig. M. Skuhravá

Kielu, Mnichově a v Erlangenu. Později byl opakovaně hostem Rakouské akademie věd, Přírodovědeckého muzea v Bolzanu nebo Sibiřského oddělení Ruské akademie věd, většinou v souvislosti s výzkumem bejlomork v Evropě a na Sibiři. Převážnou většinu terénních vědeckých expedic však Václav a Marcela podnikali na vlastní náklady.

Doma, vedle spolupracovníků z VÚLHM (Miroslav Šrot a Richard Hochmut), do svého týmu zapojil i chemiky z ÚOCHB (Jan Vrkoč a Ladislav Kalvoda) a fyziology z ENTÚ ČSAV (Blanka Kalinová, Jan Žďárek). Několikaletý výzkum vyústil za podpory Ministerstva lesního a vodního hospodářství (František Kalina) ve velkoplošné pokusy o využití syntetického feromonu domácí výroby k dezorientaci samců obaleče. Výsledky výzkumu byly shrnuty v reprezentativní knize *Obaleč modřínový (Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1985)*.

Významným příspěvkem V. Skuhravého v oblasti zemědělské entomologie, jenž měl pozitivní dopad na ochranu životního prostředí, byla jeho dlouholetá snaha o snížení používání pesticidů proti škůdcům. Za zmínku stojí zejména případ mandelinky bramborové (*Leptinotarsa decemlineata*), kdy na základě výsledků jeho výzkumu byly chemické zásahy proti tomuto škůdci sníženy na jednu čtvrtinu a množství reziduí DDT a HCH (hexachlorcyklohexanu, tzv. lindanu) v půdě kleslo o 70–80 %.

Václav byl bezesporu odborníkem světového formátu. Některé jeho výsledky se dostaly do učebnic a kompendií zemědělské a lesnické entomologie a ekologie (např. Balogh 1958, Tischler 1993). Jeho studie o druzích žijících na povrchu půdy (epigeonů) v různých agroekosystémech patří spolu s pracemi jeho početných žáků v Čechách, na Moravě i na Slovensku ke klasickým zdrojům základních údajů o biodiverzitě v zemědělské krajině v 50. až 70. letech 20. stol., a jsou východiskem ke studiu dlouhodobých změn v krajině způsobených člověkem.

Vystupoval vždy jako zanícený propagátor ochrany přírody a krajiny a angažoval se v diskuzích ochranářů s politiky. V r. 1974 na konferenci o životním prostředí v Olomouci vyslovil poprvé návrh na zřízení Ministerstva životního prostředí. Jeho myšlenka byla tehdy zamítnuta

a publikování zakázáno. Korektoři sborníku si však nevšimli, že je tento postulat obsažen v anglickém resumé (*Acta Universitatis Palackianae Olomucensis 1974*).

Významná byla i pedagogická činnost. Pod vedením V. Skuhravého obhájilo akademické hodnosti 12 vědeckých aspirantů a svým pracovním elánem a nasazením ovlivnil a inspiroval mnoho dalších mladších spolupracovníků. Viděli jsme v něm sečtělého, laskavého a stále usměvavého kolegu sršícího nápady, vždy připraveného pomoci a poradit. Jeho přednášky a semináře byly poutavé a v terénu s ním byla radost pracovat. Přátelskou povahou a otevřeností si rychle získával důvěru a respekt u spolupracovníků jak mezi akademiky, tak mezi agronomy, lesníky a pracovníky různých rezortních ústavů po celé republice, jejichž prostřednictvím organizoval rozsáhlé sběry v terénu, které pak hromadně zpracovával.

Jako hlavní organizátor uspořádal 6 vědeckých konferencí (dvě se zahraniční účastí) a sám byl zván jako přednášející na domácí i zahraniční vědecká setkání. Pro usnadnění komunikace mezi československými entomology vydával od r. 1959 *Přehled entomologických pracovišť* a adresář pracovníků z oboru entomologie, který pravidelně aktualizoval. Na našem pracovišti to bývala nejohmatnější brožura.

Vědecká práce Václava Skuhravého a jeho zásluhy o rozvoj užité entomologie byly oceněny stříbrnou medailí Gregora Mendela ČSAV (1988), medailí Československé akademie zemědělské (1988), pamětní medailí k 200. výročí narození Jana Evangelisty Purkyně od ČSAV (1987), medailí biskupa Vintřře-Gunthera Příroda nezná hranic od národního parku Šumava (2010), stříbrnou a zlatou medailí Institutum forestale od Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti (2001, 2008) a pamětní medailí Ctibora Blatného od České společnosti rostlinolékařské za významný přínos k rozvoji rostlinolékařství (uděleno společně Marcelu Skuhravému a Václavu Skuhravému v r. 2015). Kromě toho Václav a Marcela získali v r. 2009 cenu za entomofaunistiku střední Evropy od organizace Förderkreis für Allgemeine Naturkunde (Biologie), Jena, Německo. Po něm a po paní Marcelu byly pojmenovány nové druhy – *Acerentomon*

3 Představitelé české aplikované entomologie, Jan Patočka, Jaroslav Weiser a Ivan Hrdý, na semináři Problémy lesnické entomologie, Kostelec nad Černými lesy, 24. dubna 2008

4 Zakladatelé Entomologického ústavu Akademie věd – Karel Novák a Václav Skuhravý při oslavě Václavových 80. narozenin. Snímky z archivu M. Skuhravé

skuhravyi Rusek, 1965 (hmyzenky – Protura), *Resseliella skuhravorum* Skrzypczynska, 1975 (bejlomorkovití – Cecidomyiidae), a nový rod bejlomorkovitých *Skuhraviana* Mamaev, 1963.

Nelze opomenout ani Skuhravého literárně-básnické ambice. Měl velké nadání a dovedl ho náležitě uplatnit. Neproběhla snad jediná významná oslava k výročí ústavu nebo k různým význačným událostem, hlavně životním jubileím spolupracovníků v Entomologickém ústavu i na společných výzkumných projektech (Kameničky, Mezinárodní biologický program, program Člověk a biosféra), aby k ní Václav nesložil oslavnou báseň či epos, které pak sám na shromáždění přednášel. Rukopisná sbírka *Sebrané veršotepectví Václava Skuhravého*, z let 1975–90, obsahuje 140 kratších i delších básní, z nichž některé byly psány dokonce hexametrem. Knižní vydání by ocenili nejen jeho přátelé, kolegové a žáci, ale také všichni zájemci o živé svědectví o společenském životě a lidských vztazích v komunitě badatelů v české biologii.

Závěrem bychom se chtěli vyznat, že známe v našem akademickém prostředí jen dva vědce, kteří svým dílem a příkladem tak významně přispěli k rozvoji aplikované entomologie u nás. Vedle Václava Skuhravého to byl ještě jeho přítel a od studentských dob kolega, který již bohužel také není mezi námi, doc. RNDr. Ivan Hrdý, DrSc. (bližší v Živě 2010, 2: XXIV). Oba byli příkladnými žáky a pokračovateli svého učitele, profesora zoologie Julia Komárka.

V osobě Václava Skuhravého jsme ztratili nejen vynikajícího entomologa, ale především skvělého a laskavého člověka, který navždy zůstane v myslí a vzpomínkách nás všech, kteří jsme ho osobně poznali, jako náš Venoušek.

Citovaná literatura je na webu Živý.